

Postmodern Dünyada Anne Olmak

Being A Mother in The Postmodern World

Zehra Zeynep Sadıkoğlu*

Elisabeth Badinter,

Kadınlık mı? Annelik mi?,

çev. Ayşen Ekmekçi

2017, 3. Baskı, 184 s., İstanbul: İletişim.

Fransız feminist yazar Elisabeth Badinter, annelik sevgisinin kadının doğasından kaynaklanan içgüdüsel bir duygu mu yoksa toplumsal kabullerle birlikte değişiklik gösteren, zamanın ruhuna göre kapsadığı davranış kalıplarının farklılaştığı bir duygu mu olduğu sorusu etrafında çalışmalar ortaya koymuştur. Yazarın Türkçeye çevrilen ilk eseri *17. Yüzyıldan Günümüze Bir Duygunun Tarihi: Annelik Sevgisi*, annelik sevgisinin geçmiş yüzyıllardan günümüze kapsamının ne yönde ve nasıl değiştiğini konu ederken *Kadınlık mı? Annelik mi?* adlı eseri bir anlamda diğerinin devamı niteliğindedir. *Kadınlık mı? Annelik mi?* adlı eserinde yazar özellikle Fransız toplumundan örnekler ile çağdaş orta sınıf kadınlarının annelik yaparken karşılaştıkları çelişkiler ve nedenleri üzerinde durmaktadır. Felsefe alanında lisansüstü çalışmalarını yaptığı 1966-1970 yılları arasında üç çocuk dünyaya getiren ve çocuk yetiştirdiği dönemde akademik çalışmalarına devam eden yazarın yaptığı tartışmalar bir bakıma kendi annelik ve kadınlık kimliği ile bağlantılı olarak yaşadığı ikilemler karşısında bir hesaplaşma niteliği taşımaktadır.

1960'lı yılların sonu itibariyle yaşam maliyetlerinin artmasına bağlı olarak ikinci bir gelir arayışı, doğum kontrolünün yaygınlaşması ve kürtajın yasallaşması ile doğurganlık üzerinde kontrolün

.....

* Arş. Gör., Medeniyet Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü, zeynep.sadikoglu@medeniyet.edu.tr

artmış olması ve dolayısıyla kadınlar için kesintiye uğramadan bir kariyer sürdürme imkânının çoğalması, artan eğitim seviyesine bağlı olarak kadınların “kendini gerçekleştirme” saikiyle çalışma hayatına katılmak istemesi gibi nedenlerle iş gücüne ve çalışma hayatına katılımında bir artış olmuştur. Bu yıllarda etkinliği artan feminist hareket ise önceki dönemde kadının yerinin evi olduğu, ev işleri ve çocukların yetiştirilmesinin kadının asıl sorumluluğu olduğu varsayımını reddetmiş ve modern ailenin dönüşümünde etkili olmuştur (Sadıkoğlu, 2014).

Badinter, bu yıllardan itibaren üremelerini kontrol altına alabilecekleri çeşitli olanaklarla donatılmış olan kadınların annelikle bağdaştırabileceklerini düşündükleri özgürlük ve eşitlik gibi temel hakları kazanmak ve kadın hayatının artık annelikten ibaret olmadığını göstermek için var güçleriyle çabaladıklarının altını çizmektedir. Ancak bu yıllarda elde edilen hem ekonomik hem de kamusal alanda erkeklerle birlikte yer alma yönündeki özgürlüklerin kadınlar açısından bazı çelişkilere neden olduğunu da kabul etmektedir. Bu çelişkilerin temelinde anneliğin artık tercih hakkı barındıran bir seçenek haline gelmesi ve böylece çocuk dünyaya getirmenin arkasında yatan nedenlerin değişmesi, kader ve doğal gereklilik nosyonlarının terk edilerek kişisel tamamlanma nosyonunun anneliğe giden yolda temel isteklendirme bulunmaktadır.

Bu çelişkilerin kamusal ve ev alanındaki sorumlulukların kadın ve erkek arasında hakkaniyetli bir şekilde paylaşılması ile son bulacağı düşüncesi yazara göre 1980’li yıllar sonrasında annelik algısında yaşanan sessiz bir devrim ile son bulmuştur. Bu devrimin asıl hedefi anneliğin kadın kaderinin merkezine yeniden yerleştirilmesidir. Üç temel kriz bu durumun oluşmasında etkili olmuştur. İlk kriz, kimlik bunalımıyla birleşen ekonomik bunalımdır. 1960’lı yılların sonuna kadar norm kabul edilen modern çekirdek aile modeli içerisinde kadın ve erkeğin sahip olduğu farklılaşmış rol ve işlevlerin birbirini tamamlar nitelikte olmasının her iki cinsin kimlik duygularını da besleyici etki gösterdiğini kabul eden Badinter, erkek ve kadınlar toplumsal ve özel alanlarda aynı işlevleri üstlenip aynı rolleri oynayabildikleri takdirde aralarında nasıl bir temel

farklılık kalır sorusunu sorar ve bu durumun aslında bir varoluş sersemliğine yol açtığını belirtir. Üstelik teknolojik gelişmelerle birlikte annelik sürecinde olası bir ayrışmanın ve anneliğin yeniden tanımlanması ihtiyacının ortaya çıkmasıyla sorunun daha da karmaşık hale geleceğine dikkat çeker. Kadın ve erkek rollerinde yaşanan yakınlaşmanın oluşturduğu varoluşsal kimlik bunalımı ile birleşen ve kitlesel işsizlik ile sonuçlanan ekonomik bunalımın anneliğin tekrar merkezî önem kazanmasında etkili olduğunu ifade eden yazar, bu bunalımlar karşısında kadın ve erkeğin aile içi rollerine dönmeleri yönündeki alternatifi hiç anmayıp hatta bu bağlamda doğaya dönmeyi kendilerine şiar edinen ve önceki radikal feminizm ile özdeşleşen tutkuları kınama eğilimi gösteren kadınları şiddetle eleştirmektedir. Anneliği kadınlar için tekrar ön plana çıkartan diğer krizler ise doğaya ve doğal olana dönmeyi salık veren natüralist tavrın yaygınlaşması ile çocuk psikolojisi ve psikiyatrisi alanlarında üretilen bilginin çocuğa dair özellikle anneye düşen yeni sorumluluk ve görevler keşfetmesidir. Üç kısımdan oluşan eser boyunca yazar bu krizleri ve kadınlar üzerindeki etkilerini açımalar.

“Mevcut Durum” olarak adlandırılan birinci kısımda post-modern toplumda öne çıkan ve geçerlilik kazanan değerler ile anneliğin beraberinde getirdiği sorumluluklar karşısında kadınların yaşadığı ikilemler konu edilmektedir. İlk etapta annelik ve evliliğin çağdaş toplum ile birlikte değişen doğasına dikkat çekilmiştir. 1970’li yıllara kadar çocuk sahibi olmak evliliğin doğal bir sonucu olarak kabul edilmekte ve annelik hem bir içgüdü hem dinî bir görev, hem de türün bekası için bir yükümlülük olarak algılanmaktaydı. Ancak doğum kontrolünün yaygınlaşması ile birlikte anneliğe dair bir “seçim” yapma şansının doğması ile birlikte neden çocuk sahibi olmak gerektiği veya gerekmediği konusunda farklı görüşler ortaya atılmış, annelik içgüdüğü ya da evrensel anne olma arzusundan bahsetmek zorlaşmıştır. Yazar her ne kadar ailelerin büyük çoğunluğunun neden çocuk yaptıklarını bilmediklerini ve motivasyonlarının karanlık ve karmaşık olduğunu kabul etse de günümüzde anne olma kararı üzerinde en fazla hedonizm ve kişisel tamamlanma motivasyonlarının etkili olduğunu iddia etmiştir. Bununla birlikte kadınların kendi benlik duyguları ile ilintili olarak anneliğe karar

vermelerinin bir meydan okuma ve çelişki barındırdığına dikkat çeken yazara göre anne olmayan bir kadın için meşru olan şey çocuk ortaya çıktıktan sonra meşruiyetini yitirmekte ve kendine ilişkin kaygılar yerini kendini unutmaya bırakmaktadır. Bir başka ifadeyle kadın, kendini gerçekleştirme amacıyla çıktığı annelik yolunda kendini unutmaktadır. Üstelik anne olmaya karar verme özgürlüğünün anne sorumluluklarının yükünü ciddi bir şekilde ağırlaştırması bu çelişkiyi pekiştirmektedir. Dolayısıyla yazara göre bugün kadınların omzuna çöken, zorunluluk özelliğini yitirmiş olan evlilik değil, çift olarak yaşamak ve özellikle de çocuğun doğumudur. Bu çelişkiler günümüze ait doğurganlığın azalması, ortalama annelik yaşının yükselmesi, iş dünyasındaki kadın sayısında artış ve kadınların hayat tarzlarının çeşitlenmesi trendlerinin arka planını oluşturmaktadır. Aile politikaları bu trendi tersine çevirmeye çalışan temel kaldıraç niteliğinde olsa dahi çok da etkili olmadıklarını oranlarla ortaya koyan yazar, kadınların artık ilerleyen yaşlarda anne olmayı tercih ettiklerini, özellikle biyolojik saatin bir karar verme baskısı kurduğunu ve anne olma şansını yitirme korkusunun anne olma kararında belirleyici olduğunu belirtmektedir. Artık kadınları anne olmak konusunda motive eden hayatı dolu dolu yaşadktan sonra onu zenginleştirmek üzere bir çocuk sahibi olma düşüncesidir.

Bunun yanı sıra çağımızın gerçeği ve anneliğin belirleyeni artık tercihlerin çeşitli olmasıdır. Tercihlerin var olan bolluğu ve çeşitliliği kadınların işe dahil olma koşullarında da kendini göstermektedir. Bu bağlamda kimi kadın anneliği tamamıyla kucaklarken, kimi tamamen reddetmekte, kimisi de annelik ve iş hayatı arasında bir uzlaşma yolu bulmaya çalışmaktadır. Tercihler ve önceliklerdeki bu heterojenliğin kadın grupları arasında da bazı çelişkilere yol açtığını ifade eden Badinter, bu durumu, kadın hareketinin ortak bir söylem geliştirmesinin önündeki önemli engellerden biri olarak teşhis etmektedir.

“Natüralist Saldırı” adlı ikinci kısımda ise 1980 sonrasında annelik konusunda zaten kendi içerisinde bir birlik sağlayamamış ve var olan çelişkilere cevap üretememiş olan feminist hareketin ortaya koyduğu modelin açmazlarını eleştiren üç farklı bakış açısını

yansıtan üç farklı söylem konu edilmiştir. Bunlar ekoloji, etolojiye dayanan davranış bilimleri ve yeni bir özcü feminizmdir. 1960'lı yılları kapsayan kazanımlarla dolu, kadınların statülerini, kimliklerini ve erkeklerle ilişkilerini yeniden gündeme getirdiği dönem, 1973 petrol krizi ile son bulmuştur. Bu kriz sonrasında oluşan çalkantılı ekonomi, yazarın natüralist olarak adlandırdığı ideolojinin kendini göstermesi için uygun bir ortam oluşturmuştur. Maddi ihtiyaçların kuralları belirlediği bir dünyada çalışma yaşamının kadınlara umdukları sosyal statüyü ve parasal özgürlüğü sunmadığı takdirde iş gücüne katılmanın anlamsızlaştığını belirten yazar, bu anlamsızlaşmanın kadınları annelik statüsünün de ayrı bir değeri olduğunu ve çocuklarının bakımı ve eğitiminin kendi başarıları olabileceğini düşünmeye sevk ettiğini ileri sürmüştür. Bu düşüncenin oluşmasında etkili olduğunu söylediği üç söylemin her biri kendi tarzında bir doğaya dönüşü salık vermektedir. Hepsı bünyesinde aslında moderniteyle birlikte doğa üzerinde kurulan hâkimiyetin ve doğanın toplumsallaştırılmasını eleştirisini barındırmaktadır.

Bu söylemlerden ilki ekolojik söylemdir. Bugün ne yediğimiz, nasıl öğrendiğimiz ve hastalıklar karşısında nasıl davrandığımız kadar çeşitlilik gösteren konularda “doğal” bir şey yapmanın “doğal” yolunun gittikçe artan bir şekilde onaylandığından ve doğaya duyulan ahlakî bir inançtan bahsetmek mümkündür. “İyi ekolojik anne” ile bu inancın annelik deneyimi ve pratiklerindeki yansımalarını kavramsallaştıran Badinter'e göre bu eğilimin kökeninde bazı kadınların, bedenlerinin ve dolayısıyla da anneliklerinin bir şekilde ellerinden alınması olarak gördükleri hastane tekniklerini reddetmesi bulunmaktadır. Hamilelik ve doğum süreçlerinde tıbbi müdahaleden kaçınan, evde doğumu savunan kadınlar, artık kendi deneyimlerine odaklanmakta ve deneyimlerinin kendi doğallıkları içerisinde seyretmesi için çaba göstermektedir. Örneğin bu doğrultuda bugün kadınların bir kısmı doğumlarında doktor ve tıbbi uzmanın müdahil olmasını istemezken artık doğumlara ebeyle birlikte doula¹ eşlik etmektedir. Doulaların tek formasyonunun kendi

.....

1 Türkçede doğum destekçisi veya doğum koçu olarak geçen; anneye doğumdan önce, doğum sırasında ve doğumun hemen ardından fiziksel, duygusal ve bilgisel destek sağlayan kişilere verilen isim.

kişisel annelik deneyimi olduğunun altını çizen Badinter, günümüzde deneyime verilen öneme dikkat çekmektedir. Her şeyden önce artık deneyimin aktarılmasını ve paylaşılmasını kapsayan ilişki talebi göze çarpmaktadır. Ayrıca taklit anne sütü, endüstriyel ve yapay süt eleştirileri ile başlayan ve bebek istediği zaman ölçsüz emzirme normu ile tamamlanan süreçte “iyi ekolojik anne” kavramını desteklemekte ve kadınlar için yeni bir tahakküm biçimi oluşturmaktadır.

“Doğaya” güvenmeyi ve saygı göstermeyi kapsayan ahlaki inancın genel kabul görmesinin ve yaygınlaşmasının bir diğer yüzü de anne ve çocuk arasındaki “doğal bağ” a olan ilgiyi kapsamaktadır. Bu ilgi etolojiye dayanan davranış bilimlerine ait söylemler ile kendini göstermektedir. Badinter’e göre bağ teorisi ile bilim annelik içgüdüsünü yeniden keşfetmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelişen ve annelerin yeni doğmuş bebekleriyle “tensel” temas kurmalarının anne-çocuk ilişkisi ve çocuğun daha sonraki gelişimi üzerindeki olumlu etkisine vurgu yapan bağlanma teorisi zaman içinde esneyip genişlemiştir. Doğumu takip eden ilk saatlerde kurulan bağa yapılan vurgu, annenin doğumdan sonraki bir yıl boyunca çocuğuyla bütünleşmesi, annenin üç yaşına kadar çocuğun yanı başında olması ile onun gelişimini garanti etmesine doğru kaymıştır. Sadece çocuk gelişimi ve psikolojisi uzmanlarının değil aynı zamanda antropologların da bu argümanları benimsemesinden yakınan yazara göre bu, kadına tüm diğer ilgi alanlarının tali ve manevi açıdan önemsiz olduğunu bildirmenin bir yoludur. Ona göre kadının anneliği nasıl yaşadığı her kadının kendi kişisel ve kültürel tarihine sıkı sıkıya bağlıdır. Dolayısıyla doğa ve kültür arasındaki karmaşıklık ve annelik hormonlarının varlığı yok sayılamazsa da, insan türüne özgü bir anne davranışını tanımlamanın imkânsızlığı içgüdü ve kadının doğası kavramlarını zayıflatmaktadır. Ancak tıbbi ve bilimsel iktidar, bilimsel olarak nitelenen araştırmalar silsilesi ile anneyi çocuğa sıkı sıkıya bağlarken, modern bireycilik ve tüketimcilik tarafından bastırılmış olan annelik içgüdüsünün uyandırılmasını talep etmektedir. Annelik işlevlerinin bu şekilde yoğunlaşması ve özelleşmesi bir taraftan kadının özgürlük talepleri ile anneliği arasında çatışma ihtimalini arttırsa da çocuk dünyaya getirmenin

özgürce alınan bir kararın sonucu olması bu tarz “taŐkınılık”ları mümkün kılmaktadır.

Anneliğın kadınların hayat planlarında tekrar öne çıkmasında etkili olan üçüncü söylem ise 1980’li yıllarda ortaya çıkan özcü feminizme ait söylemdir. Badinter’e göre on yıldan kısa bir sürede feminist teori, 180 derecelik bir dönüş ile Simone de Beauvoir’in cinsiyetlerin benzerliklerine dayanan bir eşitlik ve çeşitlilik politikası öneren kültüralist yaklaşıma sırt çevirerek kadınlığın sadece bir öz, merkezinde anneliğın yer aldığı bir erdem olduğunu keşfetmiştir. Bu yaklaşıma göre radikal feminist kadınlar, erkeklerin eşiti olmak için kadınlık özlerini yadsımış ve efendilerinin soluk bir kopyası olarak kalmışlardır. Oysa kimlik farklılıkları talep edilmesi gereken bir haktır ve bu farkın politik ve ahlakî bir silaha dönüştürülmesi gereklidir. Doğanın üstünlüğünü ve annelik deneyiminden kaynaklanan kadınlık niteliklerini yücelten bu yeni özcü feminizm 1980’lerde büyük ilgiyle karşılanmıştır. Badinter bu ilginin arka planında yeni kuşak annelerin radikal feminist harekete mensup kendi annelerine karşı takındıkları eleştirel tutumun bulunduğuna dikkat çekmiştir. Annelerini kendi bağımsızlıkları için her şeyi feda etmekle, kendilerine yeterince sevgi ve zaman vermemekle suçlayan bu kuşak, annelerinin hak taleplerini susturan ve çocuğa öncelik atfeden söylemlerin gelişmesinde etkili olmuştur.

“Aşırı Yüklenme” adlı üçüncü ve son kısımda ise çağdaş toplumda kadınların yüklendikleri sorumlulukların fazlalığı ve bu sorumluluklarla başa çıkma konusunda kadının bireysel çabasının öne çıkmasının oluşturduğu zorluklar ve çelişkiler üzerinde durulmaktadır. Yazara göre annelikle bağlantılı olarak kişisel tamamlanma düşüncesinin öne çıkması kadınları bir çelişkiler yumağı içerisinde bırakmaktadır. Bu çelişkilerden toplumsal olanı geleneksel aile rollerine geri dönülmesi gerektiğini savunanların da, şirketlerin de farklı nedenlerle de olsa anneyi suçlamasıdır. Bir taraf aile ve çocuklarına yeterince önem vermemekle diğerk taraf birden fazla çocuk doğurması halinde piyasa koşullarına uymamakla anneyi suçlamaktadır. Böylece annelik kadının piyasada yer almasının önünde bir engel ve toplumsal açıdan değer kaybetmesinin bir sebebi iken

aynı zamanda kadının kendini gerçekleştirmesinin önemli bir adımı haline gelmiştir. Diğer çelişki çocuk sahibi olmanın evlilikle ilgili boyutudur. Badinter çocuk sahibi olmanın aşkı öldürdüğünden ve eşler arasında kurulan romantik aşk kompleksine uygun olmadığından dem vurmaktadır. Üçüncü ve son çelişki ise annelik ile bütünleşemeyen kadınların taşıdığı çelişkidir. Çocuk sevgisiyle kişisel arzuları arasında bocalayanları kapsayan bu çelişki çocuk sahibi olmak ile kişisel arzuların peşinden koşmak arasındaki tezada işaret etmektedir.

Yazar tüm bu karşıtlıklara rağmen bugün kadınların pek azının anne olmamayı düşündüğünü, kadınların pek çoğunun annelik rolleriyle diğer kişisel hedefleri arasında bir orta yol bulmak istediği gerçeğini teslim eder. Bugün çalışma süresi ile annelik süresinin “uzlaştırılması” üzerinde giderek daha fazla durulmaktadır. Ancak uzlaştırma çabası, kadınlar için bağımsızlıkla sonuçlanmak bir yana kadına çift mesai yapma zorunluluğunu yükleyip daha da baskı altında kalmasına neden olmuştur. Yazara göre bu tahakküm biçiminden kurtulmanın yolu yeni bir kadın kimliğinin ortaya konmasını gerektiren hakiki bir devrimdir. Geçmişte çok az olan ama sayıları gün geçtikçe artan çocuk sahibi olmadan yaşayabileceğini düşünen, anneliğin kötü bir tecrübe olduğunu itiraf eden ve kendini başka yollarla gerçekleştirmenin yolunu bulan kadınların varlığı yeni bir devrimi (*çocuksuz kadın devrimini*) tetikleyecekti.

Bugün bulunduğumuz noktada, Badinter’in öngördüğü çocuksuz kadın devrimi ütopyik ve gerçeklikten uzak görünmektedir. Yazar, anneliği tartışırken akışkan modern/ post-modern topluma özgü özellikle kültürel gelişmelerin anneliği etkileyen yönlerini teşhis etse dahi bu gelişmeleri daha geniş bir perspektife yerleştirememiş /yerleştirmemiştir. Post-modern kültür içinde gittikçe daha çok ayyuka çıkan risk algısı ve risk bilinçliliğin nedenleri, bilginin mahiyetinde yaşanan değişim, bu değişimin gündelik hayata ve anneliğe yansımaları gibi faktörleri dışarıda bırakmıştır. Tüm bu çelişkiler karşısında feminist hareketin kazanımlarından taviz vermemiş ve anneliği bu anlamda sorgulamıştır. Kendisinin de dahil olduğu radikal feminist hareketin kabullerine yaslanarak kadınların onları

doğa ve içkinlik alanına hapseden ve erkeğe ait kabul edilen kültür ve aktarım alanına dahil olmalarında en büyük engeli teŐkil eden annelikten kurtulmaları gerektiği fikrini benimsemiŐtir. Böylece anneliğin daha insani, daha dürüst ve daha adil bir dünyanın temelini oluŐturabilecek bir kadınlık deneyimi olmanın yanı sıra Allah'ın yaratma vasfının kadında tecelli ettiği, kadının fitratında bulunan kadına özgü yaratıcı edimin gerçekleŐtięi bir alan olduğunu gözden kaçırmıŐtır.

Kaynakça

Sadıkoğlu, Z.Z. (2014), *1920-1960 Yılları Arasında ABD'de Aile ve Aile Sosyolojisi* (YayınlanmamıŐ Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.